Review: Norges ekonomiska och finansiella ställning

Author(s): Eli F. Heckscher

Review by: Eli F. Heckscher

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 8 (1906), pp. 11-31

Published by: Wiley on behalf of The Scandinavian Journal of Economics

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3437137>

Accessed: 07-05-2016 15:20 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://about.jstor.org/terms>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

The Scandinavian Journal of Economics, Wiley are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*

Norges ekonomiska och finansiella ställning.

Af Eli F. Heckscher.

J. O. TH. VON ENGSTRÖM. *Norge. Dess ekonomi och finanser*. Uppsala, Almqvist & Wiksell (i distr.) 1905. 99 sid. Kr. 1: 50.

En opartisk framställning af förutsättningarna för Norges materiella framtid är af stort värde för oss i detta ögonblick, då vårt grannland sent omsider går att tänka på sitt dagliga arbete under normala förhållanden. Vice häradshöfding von Engeström har därför onekligen valt ett lämpligt tillfälle för offentliggörandet af sin skrift.

Författaren har också med flit samlat ett afsevärdt material, uteslutande från norska källor, och han har därvid — med kanske berömvärd försiktighet — som regel undvikit egna bearbetningar af norsk statistik samt i stället tagit ut de värdefullaste resultaten i norska författares studier öfver olika delar af ämnet. Då ingen kan misstänka honom för att vilja öfverdrifva förtjänsterna hos norskt samhällslif, borde häri ligga en viss borgen för framställningens opartiskhet. Stor nytta har förf. särskildt haft af norsk Statsøkonomisk forenings föredrag och diskussioner, som innehålla yttranden af landets förnämsta finansauktoriteter. Dessa diskussioner borde — inom parentes — kunna vara ett nyttigt föredöme för oss i Sverige, där de offentliga meningsbytena i aktuella ekonomiska ting vanligen äro lika få som matta. — Vid sidan af Statsøkonomisk tidsskrift, hvars uppgifter användts till det yttersta, har förf. hufvudsakligen begagnat sig af det faktiska materialet i prof. Aschehougs Socialøkonomik samt af direktör Kiærs nu ej längre alldeles nya arbete Indtægts- og formueforhold i Norge

(1892—93). Äfven en hel del andra skrifter ha användts och däribland, ehuru ej i stor utsträckning, norsk Statistisk Aarbog för 1904. Ett viktigt bidrag, som förbisetts, är däremot d:r Einar Einarsens utförliga framställning af Norges ekonomiska utveckling sedan 1893 (i första häftet af dansk Nationaløkonomisk Tidsskrift 1905), där åtskilliga färska och väl smälta statistiska uppgifter hade varit att hämta.¹ Norska tidningar har förf. tydligen ej studerat — icke ens »Farmand» — och kan därför knappast ha förvärfvat sig förutsättningar att bedöma utsikter och möjligheter inom ögonblickets praktiska affärlif².

Användningen af uteslutande norskt material har emellertid haft en allvarlig skuggsida, nämligen att förf. tidtals tappat bort proportionerna, hvartill äfven har bidragit en svårförklarlig motvilja mot procentberäkningar. Man känner sig till exempel gång på gång frestad att fråga, om förf. då icke vet, att Norges befolkning endast är knappt 45 % af Sveriges och att alltså siffrorna för Norge tämligen allmänt måste vara proportionsvis låga. Härom mer i det följande.

Bokens syfte är tydligen ganska ärelystet, nämligen att med utgångspunkt från Norges naturförhållanden och folkkaraktär visa förutsättningarna för dess ekonomiska utveckling under senare tid och därmed äfven för de senaste politiska händelserna. Huruvida detta syfte blifvit uppnådt, kan vara tvifvel underkastadt, men åtskilliga dithörande frågor lämpa sig ej väl för behandling i Ekonomisk Tidsskrift. I stort sedt sönderfaller emellertid framställningen i de två delar titeln antyder, nämligen ekonomi och finanser, ehuru dispositionen visst ej är vidare klar.

Frånvaron af en något så när talrik, bildad och välmående öfverklass, jämte den därmed sammanhängande demokratiserande likformighetsifvern, är en af de faktorer, som författaren tillmäter största betydelsen för Norges utveckling — utan tvifvel med rätta. I den detaljerade bevisföringen liksom i sina slutsatser ur detta

¹ Stortingstrycket för 1901/02 (stth. dok. n:o 4) meddelar en värdefull sammanställning af de viktigaste statistiska data på olika områden för en följd af år.

² I förbigående kan anmärkas, att de talrika norska citaten nästan utan undantag förete den mest genomförda språkförbistring. Hur litet skandinav man än är, bör man ej ha rätt att skriva våra närmaste grannars språk på ett sätt, som man aldrig skulle våga beträffande tyska eller franska.

förhållande framkallar han emellertid obetingadt kritik. Han påpekar upprepade gånger (ss. 8, 30) frånvaron af stora jordbruk och herrgårdar samt beklagar den förlust jordbruket har gjort genom att vara beröfvadt inflytandet från den högre bildningen — en synpunkt, som förefaller något tvifvelaktig, då man tänker på att de danska bönderna gått i spetsen för upprykningen af sitt lands jordbruk.

Med ledning hufvudsakligen af Kiærs inkomst- och förmögenhetsstatistik visar förf. upp, hur liten del af Norges befolkning som befinner sig i goda ekonomiska omständigheter eller, som han uttrycker det (s. 9), kommer upp »till den för uppehållande af öfverklassvanor erforderliga årsinkomst». Det fordras emellertid en betydligt större försiktighet än den, förf. har använt, för att afläsa dessa svårtydda siffror deras innebörd. En naken uppgift, (a. st.) att hela antalet af dem, som skattade för minst 3,000 kr. inkomst 1902—03, var 16,925, är ju t. ex. nästan värdelös, då man ej samtidigt får veta, hur stor del de utgjorde af hela antalet skattskyldiga.¹ Bättre, ehuru äldre uppgifter (för 1889) meddelar förf. (s. 23 f.) efter Kiær. De visa i klassen för inkomster intill 600 kr. 71,9 % af antalet skattskyldiga, för inkomster på 600—2,500 kr. 24,8 % och på högre inkomsttagare endast 3,3 %. Äfven *förmögenhetsfördelningen* företer liknande siffror. Förf:s uppgifter (s. 53) för 1891, likaledes efter Kiærs kalkyl, visa, att förmögenheterna på minst 20,000 kr. uppgå till blott 9,211, hvilket gör 1½ % af hela det redovisade antalet vuxna män.

Äfven dessa siffror ge emellertid föga ledning för att bedöma, om öfverklassen i Norge är väsentligt mindre än i andra länder. En jämförelse med svenska förhållanden vore i hög grad lärorik, men den är af många skäl omöjlig. Att de medelstora och större inkomsterna i Sverige äro betydligt allmänna, förefaller dock uppenbart. Så hade, enligt Statistiska Centralbyråns valstatistik för 1900, 679,248 män kommunal rösträtt, d. v. s. voro förmögenhetsägare eller hade inkomster på minst 500 kr. (i fyra städer 600—700 kr.); denna siffra motsvarar 48,1 % af hela den myn-

¹ Författarens källa — norsk Stat. Aarb. 1904 s. 160 — visar, att hela antalet af dem, som betalade inkomstskatt till staten, d. v. s. af personer med minst 1,000 kronors inkomst, var 97,121, hvaraf alltså de större inkomsttagarna utgjorde 17,4 %. Men man svärfar fortfarande i ovisshet om hur stor del hela gruppen skattebetalare till staten utgör af dem, som öfver hufvud betala skatt eller äro inkomsttagare.

diga manliga befolkningen. Äfven med hänsyn tagen såväl till tidsskillnaden som till olikheten i minimibelopp, är afståndet mellan denna siffra för Sverige — 48,1 % — och motsvarande siffra för Norge afgjort uppseendeväckande; blott 28,1 % af alla norska inkomstagare hade 1889 inkomster på minst 600 kr.¹ — Förf. har ej verkställt några sådana jämförelser eller några jämförelser öfver hufvud taget, och det är därför, trots hvad jag nyss sagt, alldeles obevisadt, att öfverklassen i Norge utgör en så obetydlig del af befolkningen, »att något motsvarande i Europa icke torde möta utanför vissa slaviska stater» (s. 9).

Om författaren likväl i det hela kan antas ha rätt i sin framställning af frånvaron af en ekonomiskt välsituerad klass i Norge, hvilat däremot hans påstående om den låga *bildningsgraden* från början till slut på ett missförstånd af hans egna siffror, som lätt kan visas.

Såsom bevis, för att den högre bildningen blott sträcker sig till en liten del af folket, anför han (s. 10) elevantalet i samtliga norska elementarskolor 1901—02: 10,952 gossar och 8,962 flickor; häremot ställer han siffran för antalet gossar i svenska statens läroverk h. t. 1901: 18,085, och anser denna sista siffra tyda på en betydligt mera utbredd elementarskolebildning hos oss. Under förutsättning af siffrornas likvärdighet — en viktig reservation — är emellertid förhållandet alldeles omvänt. Om man till siffran 18,085 lägger antalet manliga lärjungar på elementarskolestadiet (sic) i enskilda läroverk och samskolor, nämligen 1,218², får man för Sverige en slutsumma af 19,303 gossar, eller 37,3 på 10,000 invånare. Motsvarande siffra för Norge är emellertid 48,6. — Beträffande den kvinnliga skolungdomen är öfvervikten på Norges sida sannolikt ännu större — naturligt nog, då stat och kommun i Norge tagit hand om äfven denna del af undervisningen; uppgifterna i »Sveriges land och folk» (s. 305) tyda på att Sveriges siffra i förhållande till folkmängden är föga mer än hälften af Norges. Å andra sidan förekommer förmodligen hos oss betydligt mera än i Norge undervisning genom guvernanter och informatorer.

¹ Det kan ej vara tal om att här diskutera pålitligheten af dessa siffror. Prof. Fahlbeck har som bekant sökt bevisa, att ytterligare 302,000 män i Sverige ha inkomster på minst 500 kr. (Statsv. Tidskr. 1902 ss. 94 ff., 168 ff.).

² Enligt skolornas årsredogörelser 1901—1902.

Äfven författarens itererade påstående (ss. 10, 13) om den ringa utbredningen af universitetsbildningen (särskildt i jämförelse med Sverige) är alldeles felaktig. Han uppger efter norsk Statistisk Aarbog studentantalet vid Kristiania universitet till omkr. 1,600, hvilket gör 7 på 10,000 invånare. Sveriges två universitet och två högskolor samt Karolinska Institutet tillsammans tagna ha emellertid (höstterminen 1905) 2,916 studenter, hvilket ej gör mer än 5,5 på 10,000 invånare. Förmodligen räknas dock i Norge såsom studenter många personer (yngre jurister, läkare, journalister och lärare), som hos oss måste ha skilt sig från universiteten på grund af dessas belägenhet i småstäder.

Ännu ett af förf:s bevis för den låga bildningsnivån i Norge måste vederläggas. Han anför (s. 12) siffrorna för postförsändelserna (oberäknadt tidningar) i Sverige och Norge, ehuru egendomligt nog Sveriges för 1903 (152 mill.) men Norges för 1902 (56 mill.), och han drar den slutsatsen ur »detta och mycket annat», »att befolkningen står långt tillbaka vid jämförelse med förhållandena i det öfriga västliga Europa». Om man nu, som tillbörligt är, jämför de bägge ländernas siffror för 1902 (med ledning af Sundbärgs Statistiska öfversiktstabeller för 1903 s. 434), erhålles följande resultat:

	mill. försändelser	försändelser pr inv.
Norge	54,35	23,8
Sverige	130,30	25

en skillnad, som knappast kan kallas afsevärd, särskildt i betraktande af den proportionsvis mycket större telegramtrafiken i Norge. Men här liksom på många andra ställen har förf. glömt bort förhållandet mellan Sveriges och Norges folkmängd.

Jämte frånvaron af en bildad och förmögen öfverklass ser förf. en stor brist hos norska folkets struktur däri, att »den materiella produktionen» under årens lopp blifvit i hög grad tillbakaträngd (s. 26). Han meddelar (ss. 25 f.) ur Kiärs arbete en tablå öfver förmögenhetens fördelning på olika yrken, men vågar sig på att själf sammanfatta yrkena i tre egendomliga grupper, *den första*, omfattande offentligt arbete och immateriellt förvärf samt det mesta af kommunikationsväsendet, *den andra*, omfattande handel och förmögenhetsinkomst samt *den tredje*, omfattande alla andra yrken,

alltså både jordbruk, fiske, industri, sjöfart och hussysslor. Genom en sammanslagning af de två första grupperna med — »på en höft» — en tredjedel af tredje gruppen (för hussysslor o. d.), finner han, att 188 mill. af 581 äro »utan direkt befattning med den egentliga produktionen». För nationalekonomen blir det emellertid ofattbart, hvarför »kommunikationsarbeten» (en öfversättning af Kiærs »Anlæg og vedligeholdelse af kommunikationer») skola räknas till »egentlig produktion», medan själfva de anläggningar, som dessa arbeten skapat — järnvägar, telegraf och telefon — ställas bland samhällets snyltgäster; hvarför handeln är »immateriell», men sjöfarten »materiell», o. s. v. Hela indelningen svärfvar med andra ord i luften.

Det förefaller, som om förf:s uppgifter om yrkesfördelningen för 1900 (s. 29) skulle ge en långt bättre inblick i Norges näringslif, och de tillåta äfven en jämförelse med Sverige, en jämförelse, som visserligen ej får hårdagas, men som i det hela knappast kan vara missvisande. I procent af hela befolkningen ställa sig de tre viktigaste yrkesgrupperna för 1900 på följande sätt:¹

	Norge	Sverige
Jordbruk, boskapsskötsel och fiske	44,3	46,3
Grufdrift och tillverkningsindustri	25,8	23,6
Handel och samfärdsel	15,4	8,1

Denna jämförelse visar, hvilken stor betydelse handel och samfärdsel ha för Norges näringslif. Först och främst är detta gifvetvis att skrifva på sjöfartens konto, men det är oförnekligt, att äfven handeln sysselsätter en ovanligt stor och sannolikt tilltagande del af befolkningen, utan tvifvel sammanhängande med turisttrafiken.² Trots detta ser man emellertid, att »den materiella produktionen» — tagen i betydelsen råvaruproduktion och förädlingsindustri — är nästan jämnt lika väl representerad i bägge länderna. Att jordbruket gått ofantligt tillbaka i relativ betydelse under det sista århundradet — såsom förf. anmärker (s. 29) — är alldeles gifvet; men Norge delar därvid öde både med Sverige och med de flesta andra europeiska länder.

¹ De norska siffrorna gälla »hjemmehørende Befolkning» och äro hämtade ifrån femte häftet af 1900 års folkräkning (utg. af Statistisk Centralbureau) s. 337.

² Jfr v. Engeström s. 45 not 1. Af siffran 15,4 % för handel och samfärdsel komma blott 4,4 % på sjöfarten; återstoden, 11 %, är alltså ensam långt större än hela gruppen i Sverige.

Själftva näringslivet ser förf. i mycket mörk dager.

Beträffande *jordbruket* anmärker han — som redan nämnt — de menliga följderna af att större herrgårdar och högre bildade jordägare saknas, och framhåller de fördärliga följderna af »förhärilgandet af småbrukarna». Detta senare har enligt hans mening åstadkommit dels en öfverdrifven jordstyckning (s. 34) och dels en torparlagstiftning som afsiktligt nästan utrotat den klass af jordbrukare, som ej äro jordägare (ss. 72 ff.). Med stöd af landtbruksdirektör, Smitts auktoritet ger förf. en dyster skildring af ett norskt jordbruksproletariat, som blir allt mer hänvisadt till statslån och därigenom beroende af de för tillfället maktägande. Att jordbruket trots allt gjort framsteg, vill han dock ej förneka (s. 35).

Fisket är ett af de få yrken, hvars utveckling förf. synes anse öfvervägande lofvande. Däremot ger han en skarp och beaktansvärd framställning af de faror, som hota den norska *sjöfarten*, och ställer dess horoskop mycket ogynnsamt. Han påpekar den allt större betydelse, kapitalet har fått i rederinäringen genom användning af stora och dyrbara fartyg i sammanhang med segelfartygens försvinnande, vidare uppkomsten af fasta ruter — ofta med statsunderstöd — och öfvertaget för de länder, som själfva ha mycket att in- och utföra, samt slutligen behovet af en örlogsflotta för att skydda handelssjöfarten på aflägsnare farvatten. Förf. borde dock ha påpekat, att något aftynande af den norska sjöfarten hittills ej gjort sig märkbart, utan att den norska handelsflottan tvärtom under sista årtiondet gått om den franska och ryckt upp från fjärde till tredje rummet bland världens handelsflottor — låt vara att framgången åtminstone delvis är skenbar och delvis endast innebär, att engelska fartyg segla under norsk flagg. — Värdefulla äro äfven förf:s anmärkningar om den jämförelsevis ringa betydelse, Norges sjöfart — bedrifven mellan utländska hamnar — har för landets näringslif för öfrigt, i synnerhet på grund af frånvaron af inhemskt skeppsbyggeri (s. 43) och sjömannens vistelse utomlands (s. 46).

Äfven *industriens* ställning skildras i mörka färger. Med rätta påpekas svårigheten att få tillräckligt stora företag och däraf beroende låga produktionskostnader på en så liten och så föga

köpstark marknad som den norska.¹ Det förefaller ej osannolikt, att — såsom förf. påpekar — marknaden på senare tid har inskränkts än mer genom mellanrikslagens upphäfvande och protektionismens införande, samt att unionens upphörande skall göra sig ytterligare kännbar på detta område och särskildt beröfva Kristiania en god del af dess »uppland» (s. 4).

Beträffande Norges *kreditväsen* meddelas uppgifter, som emellertid äro skäligen föråldrade. Om Norges bank meddelas t. ex., att den har hufvudkontor i Trondhjem, ehuru hufvudkontoret redan 1897 flyttades till Kristiania. Och bankens rätt till obetäckt sedelutgifning uppges vara 24 mill. kr., ehuru förf:s egna siffror visa, att i dec. 1903 nära 30 mill. voro obetäckta; som bekant ökades maximibeloppet redan 1900 till 35 mill. Öfriga siffror för Norges bankväsen äro från 1903, men jämföras ej dessmindre med de svenska för hösten 1905.

Man saknar i boken alla antydningar om det sista årtiondets ekonomiska historia i Norge, den våldsamma uppgången under 90-talets senare hälft — »jobbetiden» och »byggesvindelen» i Kristiania — den akuta krisen 1899—1901 och den därpå följande depressionsperioden. Detta är en allvarlig brist och gör en del af förf:s siffror föga afgörande, i ty att han alldeles förbiser, om de beteckna upp- eller nedgångsperioder. I d:r Einarsens omtalade uppsats (Nationaløkonomisk Tidsskrift 1905) har man emellertid det statistiska materialet anordnadt just från denna synpunkt — kanske t. o. m. mer än hvad som varit önskligt — så att de två framställningarna supplerar hvarandra ganska lyckligt.

Af betydligt större värde än bokens framställning af Norges näringslif är den senare afdelningen, som rör landets *finanser*. Siffrorna äro här lättare att tyda, utvecklingens riktning långt mera uppenbar, och framför allt har tillståndet fått en intensiv belysning genom de ständiga orofyllda öfverläggningar, som finansställningen framkallat inom själfva Norge alltsedan utbrottet af krisen 1899—1901. Författaren har kunnat åberopa som stöd för sin framställning nästan enstämmiga och mycket oförbehållsamma uttalanden af Norges främsta finansauktoriteter, särskildt

¹ Så sysselsätter endast en enda fabrik så mycket som tusen arbetare.

nuvarande finansministern E. Hagerup Bull, f. d. hypoteksbankdirektören (nuv. riksarkivarien) Ebbe Hertzberg och hypoteksbankdirektören, borgmästaren i Kristiania H. E. Berner.

Herr von Engeströms bok börjar med att framhålla, hur föga gynnadt Norge är af naturen och att befolkningen måste ställa sina anspråk ganska lågt för att få dem uppfyllda. Att den norska nationalförmögenheten också proportionsvis är betydligt mindre än den svenska, kan knappast bestridas — så försiktig man än måste vara med jämförelser mellan olika länders nationalförmögenhet. Professor Aschehougs beräkning för Norge (1900) är 3 milliarder eller 1,350 kr. pr invånare, medan professor Fahlbecks kalkyl för Sverige (1898) är tre gånger så stor eller 1,777 kr. pr invånare.¹

Norges finansiella utveckling visar däremot helt andra siffror. Den fonderade norska *statsskulden* uppgick vid slutet af budgetåret 1903/04 till 265 mill. kr., och ett år senare till 299 mill. kr.² En jämförelse med Sverige visar för

	Mill. kr.	Kr. pr inv.
Norge 31 mars 1905	299,05	130,6
Sverige 31 dec. 1904	383,94	73,0

Tar man sedan också i betraktande skillnaden i nationalförmögenhet, blir motsatsen onekligen slående.

Därtill kommer emellertid, att medan de svenska statslånen uteslutande användts för produktiva ändamål, ha de norska fått tjäna de mest olika syften — anticipationer, löpande utgifter, extra försvarsåtgärder och olika s. k. extraordinarie utgifter — ehuru på ett sätt som gör en öfverblick af ställningen nästan omöjlig.³ Norska uppgifter lämna intet tvifvel om att under

¹ Aschehoug, Socialøkonomik II (1905) 211 f. Sveriges land och folk (1900) 450.

² Oversigt over Norges statsindtægter og statsudgifter budgetterminen 1904—05 (bil. t. St. prp. N:o 1, 1905/06): General-extrakt s. XXV. Utom den fonderade skulden är uppfördt ett »tillfälligt» lån från arbetarförsäkringsfonden på 5,87 mill. kr.

³ N. v. statsrådet Hagerup Bulls yttrande i Statsøkonomisk forening 1902 lämnade härvid i öppenhet intet öfrigt att önska. Han sade bl. a.: »Naar forholdet med de extraordinære forsvarsudgifter i saa stor udstrækning er det, at de skal udredes forskudsvis, snart af statskassens beholdning, snart af midlertidige laan, snart af jernbanelaan, snart af invalidefondet, snart succesivt af flere af disse kasser, og naar forskudsgiverne saa efter kortere eller længre tid skal faa sin refusion snart af specielle forsvarslaen, snart af en speciel forsvarsskat, snart af grundstykker, der haabes (sic) solgte — saa er man paa gal

sista årtiondet två lån på tillsammans 33 mill. kr. upptagits uteslutande för försvarsändamål, hvarjämte 17 mill. upplånats i antecipation af en extra försvarsskatt och 5 mill. gått till löpande utgifter.

Men äfven beträffande den del af statsskulden, som gått till järnvägsbyggnader, råder den stora olikheten mellan Sverige och Norge, att våra statsjärnvägar numera ge $3\frac{1}{2}\%$ nettovinst, medan de norska blott ge omkring $1\frac{1}{2}\%$.¹ Och icke desto mindre har Sverige under de goda åren på 1890-talet byggt järnvägar icke med lånemedel, utan med skattemedel.

Det förefaller alltså ej som om de norska järnvägarnas kapitalvärde skulle ens tillnärmelsevis motsvara storleken af de lån, för hvilka de byggts. Och äfven för öfrigt är *norska statens egen-dom* af ganska ringa värde. Viktigast äro dess s. k. aktiva — i hufvudsak realisabla aktier och obligationer beräknade efter kursvärdet, fordringar och innestående medel — som växla mellan 120 och 130 mill., men ej heller de ha vuxit på långt när i samma grad som statsskulden.² Och den fasta statsegendomen — domäner, skogar och Kongsberg sølvværk — synes kunna anses som *quantité négligeable* från statsfinansiell synpunkt. Dess sammanlagda bruttoafkastning utgjorde 1904/05 1,802,000 kr., och nettoinkomsten summa: 424,000 kr. Medan exempelvis skogsmedlen i Sverige 1904 inbragte nära $8\frac{1}{3}$ mill. kr. (nettoinkomst nära 6 mill.), gåfvo Norges statsskogar 1904/05 ungefär *femtondelen* däraf (brutto 574,000 kr., netto 381,000 kr.).³

vei . . . Jeg tror, at al erfaring viser, at uklarhed i disse forhold gjerne baade er et symptom paa, at en stats finanser ikke er i den ønskeligste orden, og bliver til et dække, hvorunder en stadig forværrelse kan brede sig.» (Statsøk. tidsskr. 1902 s. 96).

¹ Medtagas statsunderstöd åt enskilda järnvägar, bli siffrorna något gynnsammare för Norge, hvars hela järnvägsnät i genomsnitt gaf $1,73\%$ (1903—04; v. Engeström s. 56); en noggrann jämförelse är emellertid här svår.

² 1892/93—1903/04 växte skulden med 112% och aktiverna med knappt $43\frac{1}{2}\%$ (siffror hos Einarsen a. st. s. 64).

³ De norska siffrorna efter det på föreg. sida not 2 citerade generalextraktet (ss. XX, X), jämfördt med de specialiserade räkenskaperna. Myntverket i Kongsberg är ej medräknadt, men däremot »Vedvarende aarlige indtægter af statsgodsfondet». — D:r Einarsens uppgift (a. st. s. 66), att sakkunniga uppskattat de norska statsskogarnes kapitalvärde till 50 mill. kr., förefaller svårförklarlig; prof. Aschehoug (Socialøkonomik I 503 n. 3) uppger 10 å 15 mill.

De norska *statsutgifternas* stegring under sista årtiondet («millionrullingen») är ju ett allbekant faktum. I själfva verket erfar man vid studiet af siffrorna närmast en öfverraskning, att ökningen ej är *större* än den är. Man får emellertid därvid hålla i minnet dels själfva landets liksom statens kapitalfattigdom, dels att befolkningens breda lager mindre än i de flesta länder bidraga till utgifternas betäckande — hvarom mera straxt.

Norges budget balanserade 1900—1904 på omkr. 100 mill. kr., men har sjunkit något under budgetåret 1904/05 (till 96 mill.). För en jämförelse med svenska förhållanden är det emellertid nödvändigt att ifrån slutsiffran draga järnvägarnes driftkostnader (omkr. 12 ¹/₂ mill.), som ingå i den norska budgeten men ej i den svenska. Tar man hänsyn härtill, visar det sig, att Norges statsutgifter 1889/90—1904/05 vuxit med 114 %, de svenska statsutgifterna 1890—1904 med 101 %. — Utgifterna pr invånare — fortfarande fränsedt järnvägsdriften — beräknades af norska stortingets budgetkomité för år 1900—01 till 35 kr. för Norge men endast 27 kr. för Sverige.¹ Egendomligt nog förefaller mig emellertid denna beräkning alldeles för gynnsam för Sverige. Med all reservation — ty internationell finansstatistik är utsatt för flera fallgropar än t. o. m. de flesta slag af internationell statistik — meddelas här de siffror, som förefalla riktiga.²

	Statsutgifter pr inv., i kr.	
	Norge	Sverige
1889/90, resp. 1890	20,8	19,6
1904/05, resp. 1904	36,5	35,8

Att skilsmässan från Sverige och sakernas nya ordning kommer att öka de norska statsutgifterna på flera områden ytterligare högst väsentligt, kan väl knappast betvivlas. Däremot kan det tänkas, att man försöker spara in på andra områden, där Norge hittills satt sin ära i att vara ett föregångsland.

Den socialpolitiska lagstiftningens finansiella verkningar ha starkast gjort sig gällande på det kommunala området. Från statens sida har man hittills ej gripit sig an med några dyrbara arbetareförsäkringsföretag — den planlagda storartade invaliditets- och ålderdomsförsäkringen har de bästa utsikter att förbli ett önske-

¹ Jfr Statsøk. tidsskr. 1902 s. 11.

² De svenska äro byggda på rikshufvudbokens kapitalkonto, de norska på Statistisk Aarbog och det åberopade generalextraktet.

mål — utan egentligen en vidtomfattande sociallagstiftning, som förefaller en smula dogmatiskt tillklippt efter de modernaste utländska mönster utan djupare rot i norska förhållanden. Äfven den har emellertid medfört betydande utgifter, för den stora ämbetsmannastab, som skapats, och för realiserande af de nya inspektörernas många olikartade förslag.

Det är uppenbart af hvad som nyss sagts om norska statens förmögenhet, att de stigande utgifterna till allt väsentligt måste täckas genom beskattning — i den mån det ej skett genom lån, hvilkas förräntande och återbetalning naturligtvis måste falla på en följande generation skattdragandes skuldror.

Men vid beskattningens fördelning ha onekligen i Norge visat sig några af farorna med det demokratiska styrelsesättet — såsom hr von Engeström är mycket ifrig att framhålla. Den indirekta beskattningen har allt mer måst afstå från att betunga masskonsumtionen och kan då naturligtvis ej inbringa, hvad man annars skulle vänta; finanstullarna ha sedan 1889/90 öfver lag blifvit sänkta, och deras afkastning har sjunkit med närmare 14 mill. kr. Detta beklagas ganska allmänt, men — som stortingsmannen d:r Brunchorst 1904 yttrade i en af förf. (s. 84 n. 2) citerad passus — »det politiske parti, som stiller sig til opgave at opretholde øget told paa kasseartikler, vil blive vippet af sadelen». — Den direkta beskattningen utgöres återigen främst af en starkt progressiv inkomstskatt, som utgår med 5 % på inkomster öfver 10,000 kr., samt en förmögenhetsskatt af $\frac{1}{3}$ pro mille. Det är ganska betecknande, att den extra försvarsskatt, som pålades på 90-talet, endast drabbar förmögenheter öfver 4,000 kr. »Denne ordning» — sade hr Hagerup Bull 1902 — »maa erkjendes att være mærkelig — og er vistnok omtrent enestaaende — for en skat med saadant øiemed». ¹

Att en så stark beskattning af de större förmögenheterna i ett kapitalfattigt land skall verka hämmande på kapitalbildningen, förefaller sannolikt; och särskildt torde hr v. E. ha rätt i sitt påstående, att den hindrar en i Norge högst önskvärd bolagsbildning, ty progressionen drabbar bolagens förmögenheter lika väl som fysiska personers. Huruvida återigen exempelvis arbetareskyddslagstiftningen och arbetarnas olycksfallsförsäkring ha de fördärf-

¹ Statsøk. tidsskr. 1902 s. 94.

liga följder för näringslivet hr v. E. utmålar, må lämnas därhän; det skulle i så fall bero på näringsidkarnas däraf framkallade beroende af de politiskt maktägande i ett land med Norges egenomliga politiska förhållanden.

Om statens finansförvaltning företer åtskilliga betänkliga symptom, är det intet tvifvel om att de största finansiella missförhållandena ligga på *kommunalförvaltningens* område. Hr von Engeströms framställning däraf har det tydliga syftet att visa, huruledes demokrati och socialpolitik hjälpas åt att leda ett samhälle till undergång. Och äfven om man ej delar hans uppfattning af kränkningar af »näringsfriheten» (s. 65) och af statsmaktens ingrepp i »förhållanden som af ålder (?) ansetts böra vara fredade från intrång af det allmänna» (s. 64), eller ser ett lands räddning i låga arbetslöner (s. 97), så har man knappast rätt att stoppa till öronen för de lärdomar, som Norge kan ge på detta område. Den rent demokratiska kommunalförvaltningen har faktiskt urartat till en ren parodi på många ställen i Förenta staterna och Frankrike och har varit långt ifrån klanderfri äfven i England; och den norska utvecklingen visar en tydlig frändskap med utvecklingen af missförhållandena i alla dessa länder. Det kan emellertid här ej vara tal om att diskutera den norska »municipalsocialismen»; hvarken hr v. E. eller öfriga tillgängliga källor lämna tillräckligt material därför. Det må vara nog att påpeka, att den tämligen allmänt betraktas som *en* af hufvudorsakerna till utvecklingen af de norska kommunalfinanserna.

Efter sista reformeringen af den kommunala rösträtten tillkommer rösträtt utan graderad skala alla manliga norska medborgare, som erlagt »inskrifningsavgift» (50 öre till 2 kr.) till kommunen, samt alla kvinnor, hvilkas inkomst beräknas till 300 kr. eller i städerna 400 kr. Såsom förf. meddelar efter borgmästare H. E. Berner, medförde reformen af 1901 — som borttog census för män — med ens en ökning af antalet kommunalt röstberättigade i Kristiania från 16,671 till 64,969, d. v. s. med ett slag nästan en fyrdubbling af valmanskåren. — Det vore af största intresse att också få veta, hur förhållandet mellan andel i utgifterna och andel i rösträtten ställer sig *efter* denna lagändring. Borgmästaren H. E. Berner — hvilkens föredrag i Statsøkonomisk tidskrift 1902 synes ligga till grund för det mesta af det, som skrives

om den norska kommunalbeskattningen — är visserligen ej i stånd att visa upp detta; men man kan få en ungefärlig föreställning om tillståndet genom hans uppgift, att *före* förändringen åtta yrken i Kristiania representerade 55,72 % af antalet röstberättigade men blott 12,19 % af skattebeloppet.¹

Det skulle gifvetvis förutsätta en enastående politisk skolning hos personer, som själfva förbli oberörda af ökade skatter, om de visade sparsamhet med kommunens medel. Förhållandet synes emellertid numera vara, att *majoriteten* af de röstberättigade i större norska städer och industrisamhällen utgöres af dem, som endast betala »inskrifningsafgiften»,² hvars belopp är bestämdt en gång för alla och aldrig kan höjas, hur mycket än bördorna ökas för öfriga klasser. Som hr Berner uttryckte det i slutet af 1901: »Skatternes stigning vil neppe herefter være noget paalideligt barometer for en stigende skatteevne, men kan maaske snarere blive et barometer paa det tryk, de ikke-skatyedende personer i kommunestyret gennem sine foranstaltninger øver paa dem, paa hvem skattebyrden til deres gennemførelse væsentligst kommer til at hvile».³

För verkningarna af de sista ändringarna i den kommunala rösträtten har man ännu uppenbarligen ej mycket material, men äfven utvecklingen dessförinnan är betecknande nog. Hr v. Engeström har egendomligt nog inga siffror för belysning af kommunernas *utgifter*. Deras tillväxt har varit högst anmärkningsvärd. Stadskommunernas utgifter blefvo nästan jämnt fördubblade under tiden 1893—1901 (ökning från 17,8 till 35,4 mill. kr.), medan landtkommunernas utgifter under samma tid växte med 80 % (12,2—18,2 mill. kr.).⁴ *Kommunalskulderna* förete en ännu mera imponerande ökning, städernas från 38 till 95,1 mill. kr. och landsbygdens från 10,8 till 20,8 mill. kr., tillsammans 137¹/₂ %.⁵ — Våld-

¹ Statsøk. tidsskr. 1902 s. 15 ff.

² Enligt beräkning af en komité för reform af kommunallagstiftningen, åberopad af borgm. Berner i det just utkomna tredje häftet af Statsøk. tidsskr. 1905 (s. 170).

³ Statsøk. tidsskr. 1902 s. 15.

⁴ Sveriges kommuners utgifter ökades 1893—1902 med 62,8 %. De absoluta talen äro däremot mycket högre än de norska (71, resp. 116 mill. kr.).

⁵ Siffror hos Einarsen a. st. s. 76 f. Ökningen af de svenska kommunernas skuldbörda 1893—1902 var endast 66 %; däremot äro de absoluta talen äfven här betydligt högre än de norska (183, resp. 303 mill.).

sammast har utvecklingen i alla afseenden varit i Kristiania. Under de tjugo åren 1880—1900 ökades utgifterna från 5,8 till 22,9 mill. kr., alltså med nära 300 %; och under de fem åren 1895—1900 växte de ordinarie utgifterna med 80,6 % och de extraordinarie med 238,74 %.¹ Kristiania kommunalskulder ökades på de fem åren 1895—1900 med 33 mill., från 20 till 53 mill., alltså med 165 %.²

Och alla dessa siffror uttrycka ändå ej omfånget af de kommunala utgifternas tillväxt. Det underliga jonglerandet med förskott, tillfälliga lån från olika fonder, felaktiga posteringar af uppkommen brist o. s. v. utmärker ej blott statsfinanserna i Norge, utan, efter hvad det förefaller, i ännu högre grad kommunalfinanserna. Jag kan ej motstå frestelsen att meddela ett utförligt utdrag ur Kristiania borgmästare H. E. Berners yttrande i Statsøkonomisk forening i februari förra året, angående Kristiania stads sätt att bokföra och täcka sina utgifter. Han sade:

»Man opfører udgifterne meget mindre end de faktisk er, og overlægger dem i stedet paa fremtiden. Man overfører paa det extraordinære fond ting, som rettelig skulde dækkes af det ordinære budget, af de aarlige skatter eller delvis af reservefond. Jeg vil nævne skolebygninger. — — — Det er en ordinær udgift, der maa dækkes ved ordinære indtægter, ved skatter. Jeg kunde fremdeles nævne gadeoparbejder og lignende. Fremdeles udgifter til pensionsvæsenet. Det staar i de kommunale pensionsvedtægter, der er vedtagne af regjeringen, at der skal afsættes aarlig et beløb til kapitaldækning af de pensioner, som hele den nye ordning kræver; det var af komiteén udtalt som meget rimeligt, at den normale afsætning skulde være 10 pct. af det samlede lønningsbudget, eller kr. 400,000 aarlig. Men denne regel staar endnu kun paa papiret. Man er faktisk gaaet over fra »kapitaldækningssystemet» til det direkte »udligningssystem», hvorefter vore efterkommere engang vil faa 1 1/4 eller 1 1/2 million kroner aarlig at udrede bare til pensioner. Men foruden de nævnte 400,000 kroner aarlig skulde endvidere aarlig udredes mindst nye kr. 400,000, fordi man havde gennemført i praksis en pensionsordning, forinden pensionsvedtægterne traadte i kraft, hvorved der er paaført kommunen en gjæld til pensionskassen paa 4 eller vel rettere 5 millioner kroner. Disse 4—5 millioner kroner er ikke bogført, og der er intet skridt gjort til deres amortisation. — — Fremdeles har vi »eftergivne og uerholdelige skatter». Den konto har haft en meget rask stigning i de sidste 3 regnskabsaar: fra 12 pct. til 16 pct. Over en million kroner af den udlignede formues- og indtægtsskat er ikke kommet ind, og det er sandsynligt, at denne sum vil vise sig stigende. Men budgetbevilgningen er kun kr. 400,000. Jeg kommer nu til en post, der paa budgettet for iaar³ er anført som »underbalance fra 1903» med kr. 689,000.

¹ H. E. Berner i Statsøk. tidsskr. 1902 s. 8. v. Engeström ss. 92, 95.

² Einarsen a. st. s. 52. Kontrasten med siffrorna för Stockholm är ganska slående. Dess utgifter ökades 1895—1902 med 77 % (15 1/2 till 27 mill. kr.), och dess skulder under samma tid med 54,1 % (62 1/2 till 96 1/2 mill. kr.).

³ 1905.

Men det er dog ikke den hele underbalance. Efter et »skipperskjøn» vil jeg anse den underbalance kommunen har, naar budgettet skal være opgjort nøiagtig, til mindst to millioner kroner. *Omtrent tre fjerdedele af underbalancen er saaledes overført paa eftertiden.*¹ Det er trist at se paa dette.»²

Under samma diskussion, då detta yttrande föll, meddelades flera andra detaljer från Kristianias kommunalförvaltning af olika talare. Den redogörelse, som chefen för Kristiania kommunala elektricitetsverk gaf för detta verks skötsel, kastar ett egendomligt ljus öfver stadens sätt att finansiera sina produktionsföretag. Så t. ex. får verket betala till staden 5 % ränta på sitt kapital, medan staden, som upptagit lånet, blott betalar 4 %. Elektricitetsverket gör f. öfr. till stadskassan inbetalningar, som afse att amortera lånekapitalet på mindre än 20 år, men staden, som upptagit lånet på 40 år, återbetalar det ej heller på kortare tid, utan använder resten af dessa för amortering afsedda medel till skol- och kyrkobyggnader.³ Från synpunkten af sund affärsledning är det uppenbarligen i sig själf betänkligt att bokföra som omkostnader hvad som i verkligheten drages till helt andra ändamål. Men det är betydligt allvarligare, att kommunen genom sådana manipulationer förhindrar kapitalets amortering i rätt tid. Om — som det beräknas — ett elektricitetsverks normala lifstid är ungefär 20 år, men kapitalet amorteras på 40 år, står man efter 20 års förlopp med ett fullständigt föråldradt verk, som ej kan ersättas, därför att det ej betalat sina kostnader. Kristiania kommer alltså att stå inför valet mellan tre utvägar: att i ytterligare tjugu år nöjas med sitt föråldrade elektricitetsverk, att på skatteväg ta upp hela det oafskrifna kapitalet eller att ta upp ett nytt lån, innan föregående lån för samma ändamål blifvit återbetaldt. Denna synpunkt — att Kristiania utnyttjar sina industriella företag så, som aldrig ett enskildt bolag skulle ha rätt till, att staden drar in bruttovinsten i st. f. nettovinsten i sin kassa och använder den för kommunala ändamål — detta utgör den ledande tråden i det synnerligen skarpa föredrag af en tredje kommunal Kristiania-tjänsteman, som framkallade de förut meddelade yttrandena. Föredragshållaren (magistratsfuldmægtig Aslaksen) drog sig ej för att — på denna

¹ Kursiv. af mig.

² Statsøk. tidsskr. 1905 ss. 37 f.

³ Statsøk. tidsskr. 1905 ss. 52 ff.

grund — upprepade gånger med stark betoning kalla den härskande skötseln af kommunalfinanserna ohederlig.¹

Hvilka förtjänster och brister produktionen i kommunernas hand i öfrigt kan ha, är det en uppenbar fara, om den ej drifves efter strängt affärsmässiga principer; och följaktligen innebär »municipalsocialismen» en ansenlig ökning af på en gång risken af och frestelsen för en tanklös eller ansvarslös kommunalstyrelse. Det är från denna synpunkt högst betecknande, att just kommunernas egna tjänstemän äro de, som ifrigast påyrka en kraftig begränsning af den kommunala själfstyrelsen och mest oförbehållsamt blotta dess nuvarande missförhållanden — tydligen utan makt att få dem botade. Att en utvidgning af kommunernas verksamhetskrets ökar farorna af en oansvarig ledning, förefaller uppenbart, och alldeles särskildt gäller detta, då utvidgningen — såsom från många synpunkter är önskligt — leder in på näringslivets område. Statsrättsteoretikerna ha redan för längesedan visat upp tendensen hos en demokratisk styrelse — representanten för den lefvande generationen — att uppoffra framtida generationers intressen, d. v. s. att lefva på framtiden; och de norska kommunala erfarenheterna kunna med fördel inrangeras bland de historiska bevisen därpå.

Trots rofbruket af de kommunala hjälpkällorna och trots de växande kommunalskulderna vore det grym ironi att kalla de norska kommunalskatterna små. Tvärtom finns det väl ingenting i Norge, som är föremål för så enstämmiga och fulltoniga rop af förtviflan som det kommunala skattetrycket. Hr v. Engeström anför rikliga uppgifter om den kommunala beskattningen, ehuru ej alla äro fullt begripliga och många åtminstone skenbart stå i strid med dem d:r Einarsen meddelar. Om man — som tillbörligt är — håller sig till de lägsta bland stridiga uppgifter, finnes det, att medelbeskattningen 1901 för städerna var 11.43 % och för landsbygden 7.49 % af den skattbara inkomsten — allt efter afdrag af det skattefria minimum, som är växlande. För enskilda kommuner gå siffrorna långt högre, så t. ex. för 47 härad och 13 städer öfver 13 %, samt för 17 härad och fyra städer öfver 15 %. Enligt hr v. E:s uppgift (s. 94) uppgick kommunalskatten i Kristiania till 21.14 % af den skattbara inkomsten och

¹ Statsøk. tidsskr. 1905 ss. 1 ff., i synnerhet s. 14.

9.63 % af den taxerade. Det anses allmänt, att siffrorna för åren efter 1901 äro betydligt högre.¹

Särskildt tungt drabbas de få större städerna, ej blott emedan deras kommunalskatter äro så höga, utan därför att alldeles öfvervägande delen af den progressiva skatten till staten faller på deras lott. För budgetåret 1903/04 buro städerna godt 70 % af hela rikets inkomstskatt och Kristiania ensamt 35 %.² Vittnesbörd från olika håll samstämma i att en samlad skatteprocent på en tredjedel af inkomsten icke hör till sällsyntheterna, särskildt för bolag, och att det t. o. m. förekommer, att ett företags hela nettovinst slukas af skatterna. Då progressionen medför, att bördan alldeles öfvervägande drabbar kapitalkoncentrationen, är det egentligen från de förmögnare, som klagomålen uppställas. Det ser t. o. m. ut, som om de fattigares andel i utgifterna skulle befinna sig i aftagande; åtminstone uppgafs 1901 det skattefria afdraget i Kristiania ha vuxit från 44 % (1883) till 54 %. Till de allmänt beklagade följderna häraf hör en utflyttning af de högre beskattade och af de industriella företagen dels från de mest betyngda kommunerna — hvilkas börda därigenom ytterligare ökas, samtidigt med att deras inteckning i framtidens förmögenhet blir ännu farligare — dels också från Norges rike och länder. København lär kunna glädja sig åt »en hel koloni af norske skatteflygtare».³

De norska kommunerna ha efter bästa förstånd fått husera fritt med sina finanser; den högst inskränkta rätt till kontroll, som tillkommit statsmyndigheterna, ha dessa med karaktäristisk ängslighet underlåtit att utföva, och enligt ledande norska juristers mening finns det ingen begränsning i kommunernas befogenhet att företa utgifter till hvilket ändamål som helst.

Omdömesgilla och ansvariga män i Norge synas vara ense om farorna af den nuvarande utvecklingen, och det har ej saknats förslag till medel att hejda en fortsättning på den inslagna

¹ För jämförelse med de norska siffrorna kan det påpekas, att endast 17 af Sveriges 114 städer och köpingar 1902 hade mer än 6 kr. utdebitering pr bevilningskrona, och ingen mer än 8 kr. För de flesta var kommunalskatten mellan 4 och 6 kr. pr bevilningskrona, däribland i Stockholm (växlande mellan 4.55 och 5.25 i de olika församlingarna).

² Statsök. tidsskr. 1905, s. 161.

³ Einarsen a. st. s. 73.

banan. Men kommunerna ha ju redan bundit framtiden i en utsträckning, som nästan omöjliggör lagbestämmelser angående begränsning af utgifterna; och om utgifterna ej kunna begränsas, går det naturligtvis ej heller med inkomsterna. Så förefaller det t. ex. uppenbart, att en lagbestämd gräns för skatteprocenten endast skulle öka skuldsättningen. Det radikala medlet att vrida utvecklingen tillbaka, antingen genom inskränkning i den kommunala själfstyrelsen eller genom ökning af de högre beskattades inflytande, ligger väl knappast inom den praktiska politikens område. Huru som helst är som sagdt en ytterligare utgiftsstegring i framtiden sannolikt oundgänglig.

I vårt land ha vi en långvarig erfarenhet af en typ för kommunalstyrelse, som är alldeles motsatt den norska, nämligen den plutokratiska, och dess synder äro säkerligen icke få. Men frånsedt tomtpolitiken förefaller det likväl, som om den ej förmått göra lika *varaktig* skada som det norska systemet. Hvad vi nödvändigt måste hålla fast vid, om kommunalstyrelsen hos oss skall reformeras i demokratisk riktning, är, att Konungens Befallningshafvandes och K. Maj:ts kontroll icke slappas, utan göres så effektiv som möjligt. —

Det förefaller alltså, som om hr von Engeström i hufvudsak skulle ha rätt i sin mörka framställning af Norges finansställning — statens liksom kommunernas, främst de senares. Orsakerna till den oroväckande utvecklingen äro naturligtvis flera, men de viktigaste äro uppenbarligen af politisk natur. Att ingå på den roll, unionskriserna spelat härvid, är knappast lämpligt i denna tidskrift; den stora betydelsen af denna faktor får ingalunda förbises, också om hr v. E. alldeles skjuter öfver målet i de betraktelser han ägnat unionspolitiken.¹ Så mycket viktigare är det att besinna lärdomarna på den inre politikens område, som jag redan i det föregående försökt antyda. Det kan nog ej på allvar bestridas, att en ifrig och dogmatisk socialreformatorisk politik, i händerna på en demokrati utan ansvarskänsla eller politiska traditioner, har alldeles särskilda möjligheter att undergräfvat ett folks materiella och i viss mån äfven dess moraliska grundvalar.

För hr v. Engeström och de med honom liktänkande är detta förhållande helt enkelt ett bevis för *laissez-faire*-evangeliets och den

¹ Särskildt kuriösa äro hans reflexioner öfver den nya norska strafflagen (ss. 77 f.).

plutokratiska författningens öfverträfflighet, och man må ej förtänka honom hans glädje öfver det förträffliga bevis han fått för riktigheten af sin åskådning. Problemet blir emellertid betydligt svårare för den, som icke kan slå sig till ro därmed, för den, som ser en nödvändighet i arbetarklassernas andliga och materiella upplyftande och samtidigt i en organisation af näringslivet, som liberalismen aldrig drömt om. Här liksom nästan öfverallt finner man, hur ofantligt en sund reformpolitik försvåras, då den måste läggas i händerna på »folket». Att en kraftig socialpolitik var betydligt lättare genomförd i merkantilsystemets absolutistiska stater än i nutidens demokratiska, synes ej gärna kunna förnekas. Det förefaller nära nog som ett axiom, att en utvidgning af statens maktstär och uppgifter förutsätter den möjligast starka och självständiga regering.

Lyckligtvis är en stark styrelse ej oförenlig med en demokratisk författning, och i föreningen af bägge ligger uppenbarligen problemets lösning. Då Sverige nu efter allt att döma går till mötes en politisk demokratisering och en social reformperiod, må man hoppas, att dess politiska traditioner — så vida skilda från Norges — skola sätta det i stånd att lösa svårigheterna bättre än vårt västra grannland.

Men vi måste återvända till Norge.

Finansläget är som vi sett föga hoppfullt. Det är bekant och för öfrigt självklart, att såväl stats- som kommunallånen alldeles öfvervägande äro placerade i utlandet — *hvar* i utlandet, upplyser hr von Engeström icke om. Detta vore af stort intresse att få upplyst, ty det saknar sannolikt icke politisk betydelse.

Ett lands ekonomiska framtid kan emellertid aldrig bedömas enbart efter dess finansiella läge. Bästa beviset härpå är väl den engelska statsskulden, hvars lavinartade ökning under 1700-talet och början af 1800-talet föranledde de mörkaste spådomar om landets undergång. Man förbisåg därvid positionens nyckel, folkets ekonomiska bärkraft och ekonomiska expansionsförmåga.

Detta är naturligtvis också för Norge den afgörande frågan. Hr von Engeström tvekar visserligen ej om svaret på frågan; han

förklarar (s. 79), att Norge »i sin politiska . . . kamp med Sverige . . . insatt sina yttersta, för att icke säga sista krafter». Det hade nog varit bättre, om förf. afhållit sig från ett så kategoriskt omdöme; hans uppgifter om Norges näringslif ge det ej berättigande och äro ej håller på långt när tillräckligt mångsidiga därför. För öfrigt är det ett sorgligt faktum — som t. ex. den engelska tullstriden gjort obehagligt klart för en opartisk iakttagare — att den nationalekonomiska vetenskapen ännu trots allt vet bra litet om »die eigentlichen Ursachen des Auf- und Abnehmens der Städte, Länder und Republicken», för att tala med den gamle merkantilisten J. J. Becher.

Herr von Engeströms bok är knappast, hvad vi skulle ha behöft, nämligen en opartisk och tillräckligt omsorgsfull framställning af Norges nuvarande materiella läge och framtidsmöjligheter. Men så vidt jag kan bedöma, framställer den både situationen och dess orsaker i mycket, sådana de verkligen äro. Och det är glädjande, att trots det oafbrutna, delvis en smula gnatiga klander af allt norskt, som genomgår boken, författaren slutar med en otvetydig förklaring, att Norges ekonomiska svaghet — långt ifrån att vara ett svenskt intresse — måste vara äfven oss till skada, på grund af den eviga och oundgängliga geografiska solidariteten. Man får då kanske antaga, att den rikliga aga han bestått beror på hans stora kärlek till föremålet.